

subjectionis et superioritatis induci aut libera electione aut substitutione eorum, qui naturaliter praesunt.

Potissimum hinc consideranda veniunt status famulatûs, et status discipulorum ad magistros: cui fere similis est relatio pupilli ad tutorem.

I. Circa obligationes herorum notandum est:

1. Tenentur ex justitia ad ea, de quibus ex contractu convenerunt cum famulis, idque secundum interpretationem aequam consuetudine confirmatam.

2. Tenentur ad specialem curam subditorum suorum, 1) ut nimirum invigilent, ne famuli bonos mores vel religionis officia laedant; 2) ut caveant, ne ipsi suis famulis seu subditis sint scandalo.

Quamquam scandali peccatum tum solum speciem mutare videtur, quando dominus spiritualem curam famuli famulaeque — ut loco parentum, qui filiam tutelae domini commiserunt, — assumpsit: tamen in omnibus peccatis etiam ex solo neglecto officio commissis relationem domini ad famulum in confessione aperiri convenit, saepe necessarium est, quia aliter vix intelligitur, utrum obligatio laesa gravis fuerit, necne. Id maxime de vigilantia et correctione intellige, ad quam quum extranei raro sub gravi teneantur, tenentur frequenter Superiores.

825 II. Circa obligationem famulorum haec nota:

1. Tenentur ad fidelitatem, maxime etiam ad secretum servandum in iis, ex quorum revelatione mala oriri possunt; idque ex justitia.

2. Tenentur ad obsequium et obedientiam secundum contractum — ex justitia.

3. Tenentur ad reverentiam; quare insolentiâ et superbiâ si graviter excedunt, graviter peccant contra *observantiae* virtutem — idque facilius, quam si contra aequales insolenter agerent.

Hinc est, quod in gravi contemptu, contumelia etc. statum *famulatûs* in confessione declarare debent; alioquin aut gravis malitia non exprimitur, aut infima malitiae species non recte declaratur.

829 III. Relatio magistrum inter et discipulum magistro imponit obligationem:

1. sanae doctrinae communicandae — ex quasi-justitia;

2. si simul etiam educationis curam in se sumpsit, ex eadem quasi-justitia obligatur ad promovendos bonos mores et corrigendos defectus sui discipuli;

3. si hanc specialem curam assumptam contrariis peccatis contra caritatem violat (odio, scandalo etc.), circumstantiam suae conditionis declarare debet in confessione, quia peccatum specie diversum et gravius commisit, quod loco caritatis communis quasi-pietatem laesit.

4. Ex his, quae dicta sunt, tutoris obligatio et peccata contra pupillos facile eruuntur.

830 IV. Discipuli erga magistrum obligatio, si ejus curae et educationi traditus est, infert:

1. obedientiam in rebus, in quibus subjectus est;

2. reverentiam et amorem, ita ut facilius graviter peccetur, et peccato specie diverso, *observantiae* laesione, quam si contra extraneos res acta esset, ut detractio, irrisio etc.;

3. si autem post dissolutam relationem intimiorem sola ratio gratitudinis debitae peccatum contra magistrum etc. commissum auget, — quod idem est de quolibet benefactore —, nisi *formalis* ingratitude (v. supra *de virtutibus*) intervenit, raro omnino hujus relationis circumstantia in confessione declaranda est, quia peccatum specie non distinguitur ab eodem peccato contra alios homines commissum, neque ingratitude novam mortalem speciem superaddit, nisi *valde magnus* fuerit excessus in peccato.

4. Circa obedientiam certo non minus requiritur ad constituendam materiam gravem, quam in inobedientia erga parentes.

Insuper notandum est, qui propriis Superioribus auxiliares sunt, non habere per se veram praeciendi potestatem: quare longe facilius inobedientia contra eos a peccato *gravi* excusat. Hinc Castropal. ex Bonac. notat, alumnos et convictores omnino saepe excusari a *mortali* peccato, si ex contemptu quodam non obediant *suis praefectis*, eo quod hi non habeant veram auctoritatem praeciendi, ac proin in iis non contemnatur auctoritas, sed persona: at ut personae contemptus *gravis* sit, multo plus requiritur (v. hinc supra cap. II n. 798): Castrop. tr. 2 d. 2 p. 9 § 2 n. 6 in fine, Bonacina disp. 2 *de peccatis* q. 3 p. 5 n. 11.

Tractatus II.

De officiis atque peccatis circa bonum hominis individuale, vitam et personam.

Quae officia quinto decalogi praecepto continentur:

„Non occides.“ Exod. 20, 13.

Hac prohibitionem quaelibet injusta laesio in membris et vita tum propria tum aliena comprehenditur. — Universam hujus legis materiam brevi conspectu hisce complecti possumus, singula singillatim explicaturi.

I. Nulli homini in vitam et membra, sive propria sive alterius, dispositio dominii competit, neque unquam eorum destructionem velle potest, quo ut medio quamlibet utilitatem sibi procuret.

II. Sola ratio vitam humanam laedendi est justitia vindicativa ex parte auctoritatis publicae, et justa defensio etiam ex parte hominis privati; integritatem autem corporis per membri abscissionem insuper eo fine perdere licet, ut vita ipsa salvetur.

III. Occisio seu mutilatio propria et aliena indirecte tantum voluntaria culpabilis est aut inculpabilis, prout causa proportionate gravis deest aut exsistit.

Rationem omnium eorum, quae hinc dicta sunt, vide supra (n. 571 sq.), ubi actum est de caritate, quam homo ipse sibi debet. Ibi etiam de autochiria et de indirecta propriae vitae destructione satis actum est, quoniam in omnibus iis non tam virtus moralis humana violatur, sed potius caritas, quam homo sibi, et jus, quod Deo debet.

Restat ergo, ut hinc agamus de violatione alienae vitae et personae, seu de principali objecto, circa quod justitia servanda est, scilicet 1) de cruenta defensione, 2) de cruenta punitione, 3) de innocentis occisione, 4) de bello, 5) de duello.

Caput I.

De cruenta defensione.

832 I. Contra injustum vitae aggressorem uti licet necessaria defensione, atque vim vi repellere, etsi fiat cum injusti aggressoris occisione.

II. Verum quum ad solam defensionem id facere liceat, homicidii vel laesionis reus est, qui, quando se defendit, *ultra necessitatem* in laedendo vel necando adversario procedit: seu quod idem est, qui non servat „moderamen inculpatae tutelae“.

III. Cruenta defensio non solum licita est pro defensione vitae, sed etiam pro defendendis membris, pudicitia, bonis fortunae magni valoris.

IV. Id quod licet alicui agere in sui defensionem, communiter etiam licet facere in defensionem alterius innocentis; verum ad cruentam alterius defensionem raro privatus homo obligatus est.

Explicatio. 1. *Licere* ad vitam defendendam vim vi repellere ex c. „si vero“ 3. *de sent. excommun.* (Decretal. l. 5 tit. 39) „omnes leges et omnia jura permittunt“, i. e. non solum positivae leges, sed ipsum jus naturae, quod leges positivae auferre nequeunt. — Nisi enim, cum moderamine inculpatae tutelae, id etiam privatim liceat, de securitate publica actum est: et sane quando jura innocentis hominis et noxii configunt, posterioris jus cedere debet, maxime quum quovis momento se fatali necessitati subducere ille possit.

833 2. Discrepant autem scriptores, si explicandum est, utrum liceat directe velle necem aggressoris, an oporteat sistere in indirecta illius necis volitione. Lugo *de just.* d. 10 n. 148 sqq. alique non dubitant asserere, licere prorsus directe velle necem aggressoris, si alia via evadendi satis tuta non sit nisi ejus occisio; alii cum S. Thoma II. II. q. 64 art. 7 volunt potius, totam voluntatem ferri tantum posse in conservationem propriae vitae et hinc in repellendas vires aggressivas, mortem alterius non intendi, sed solummodo permitti posse; idem ac de morte dic de gravi seu periculosa laesione. — Quamquam practice ei, qui contra injustum aggressorem se defendat, scrupulus facile non est faciendus circa intentionem, si modo non odio vel vindicta adversarii mortem seu vulnerationem ut ejus malum appetat: tamen *posteriorem explicationem* amplector, eamque puto congruere tum ipsi rei veritati, tum etiam intentioni, qua communiter in

cruenta defensione timorati homines ducuntur. Sufficit enim, ut homo possit se defendere, obstacula, quae *suae* vitae obiciuntur, removendo, ac sese reddendo inaccessibilem et quasi a se emittendo virtutem destructivam contra quaelibet, si quae sibi damnum illatura sint: quare quando homo aggressor, si accedat, perimitur, culpa accedentis est, non ejus, qui se defendit; neque ab hoc illius occisio intenditur, sed permittitur. Non enim magis vult *directe* necem seu laesionem aggressoris, quam dux militaris necem innocentium vult, quorum conferta multitudo v. g. viam angustam obstructam teneat neque spatium dare possit, si etiam explosis tormentis bellicis spatium sibi et exercitui facit, quando hoc necessarium plane sit, ut hostem devincat atque rempublicam salvet. — Verum si sufficit, ut defensor indirecte velit necem aggressoris, non est ratio, cur asseratur, plus licere, et cur unquam vitam alterius quasi medium ad propriam salutem ordinari liceat: nisi forte plus licere dicas ex concessione publicae auctoritatis, quae directe occidendi malefactoris potestatem facere sane potest.

3. Quoniam solum sub ratione defensionis atque indirecte licet alterius vitam laedere, ille alter actu debet esse aggressor, i. e. debet moraliter loquendo in eo esse, ut me invadat; attamen si ensen stringit, arma parat, bestiam contra me immissurus est, famulum paratum jubet, eum praevenire possum, ne defensio mea irrita sit. Imo si via evadendi nulla est, ipsa adversarii aggressio ne adeo quidem instare debet, et nihilominus dici potest moraliter aggressor; verum in praxi id vix accidit. S. Alph. l. 3 n. 387.

4. A defensione cruenta per se non impediatur propterea, quod aggressor formaliter injustus non sit, ut si ebrius, amens me impetit. — Attamen caritas suadet, aliquando exigit, ut ego potius mortem subeam: nimirum raro quidem exigit, sc. quando certus sum, aggressorem materialiter tantum injustum in statu peccati esse atque spes affulget, eum postea salutem aeternam consecuturum. Fac tamen attendas, saepe aggressorem ebrium vel amentem facilius sine *necesse* vitari posse. — Si quis autem sui compos formaliter injustus aggressor est, ipse sibi aeternae damnationis certum periculum adscribere debet. — In raro aliquo casu prohiberi possum, quominus me defendam, v. g. si aggressor, etsi injustus, bono communi sit multum necessarius.

Ad II. 1. Si vulnerando aggressorem impotem facere possum, non licet occidere; at quoniam in hisce circumstantiis non ita omnia perpendi possunt, neque semper satis discerni, utrum vulneratio satis secura sit necne, non facile culpae gravi imputandum est defensori, si aggressorem letaliter prosternit.

2. Si fugam me salvare satis tuto possum, debeo fugere, nisi forte ex circumstantiis temporum et personae fuga multum probrosa vel damnosa sit. Quare clerici, religiosi semper fugam capere debent, si possunt; at viro nobili et officiali militi aliquando ad evitandum probrum licebit expectare aggressorem eumque prosternere. S. Alph. n. 381.

Ad III. 1. Ad defendendam corporis integritatem, aut etiam pudicitiam licere cum iisdem limitibus, ut supra, aggressorem injustum etiam occidere, vix sunt qui negent. Cf. S. Alph. n. 380.

2. Verum gravior res est, si agitur de bonis fortunae. Attamen si magni momenti sunt relate ad dominum — qualis communiter non est res unius alteriusve librae aureae — communis sententia theologorum id concedit, quando 1) fur sit actu rem auferens aut violenter contra dominum detinens et 2) non sit alia via tuta, qua dominus rem suam satis certo recuperet. S. Alph. n. 382, 4. — Quare furi fugienti generatim prius *acclamari* debet: neque facile permitti potest haec cruenta bonorum defensio contra furem, qui *diurna luce* furatur.

3. Si ad rei temporalis ablationem personalis violentia domino inferatur, facilius etiam ratio est, cur liceat vim vi repellere; ita ut etiam tum a gravi peccato excusatio existat, si res *tanti* momenti non erat, modo et res fuerit notabilis, et aggressio personalis alia ratione repelli nequiverit.

4. Ob contumeliam realem (alapam, percussione) avertendam, si valde probrosa est, neque alia via adest, qua avertatur, nisi cruenta defensio: plures auctores concedunt id licere viro valde honorato; at scite notat S. Alph., in praxi rarissime aliquem uti posse hac opinione. Vide ibidem n. 381, 2. Minus etiam concedendum est, ut aliquis post acceptam illam contumeliam statim in continuo percussione adversarii cruenta honorem quasi recuperare conetur; si vero post tempus aliquantulum elapsum id fieret, nimis evidens est, hanc esse, utpote solam vindictam, omnino graviter illicitam. Cf. S. Alph. 382, 7¹.

836 Ad IV. 1. Obligationem defendendi alterum injuste impetitur habeo, si, qui impetitur, mihi stricto vinculo pietatis, superioritatis, boni communis devinctus, aut si aliis multum est necessarius. Alias, si est omnino extraneus, haec ipsa cruenta defensio et injusti etiam aggressoris occisio tantum incommodum est, ut id subire non *tenear*: S. Alph. n. 390. Tenentur autem custodes publicae securitatis, policistae etc.

2. Non licet alterum cruenta defendere 1) si ipse juri suo potius cedere debet secundum I.; 2) si utcumque juri suo *licite* cessit.

3. Ejusmodi alterius defensio alias licita est, sive agitur de ejus vita, sive de membris, pudicitia, bonis fortunae.

Praestat hic notare quasdam theses proscriptas:

Ab Innoc. XI. thes. 30: „Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.“

Thes. 31: „Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.“

¹ Si autem agitur non de cruenta alterius laesione, sed de aliqua verberatione, qua iniquo aggressori timor incutiatur: haec etiam post injuriam ab ipso illatam rationem justae defensionis habere potest, ne homo procax audeat injurias repetere. Sic aggressorem pudicitiae etc. verberibus — non immoderatis — excipere, licere sane potest. Imo posse hominem etiam privatam aliquando alteri licite aliquam poenam medicinalem infligere, auctor est S. Joan. Chrysostomus, qui (*hom. I ad populum Antioch.* prope finem n. 12) ait: „Si quempiam in bivio et foro blasphemantem audieris, accede, increpa, et si verbera infligere oportet, ne recuses: ipsius faciem alapa percute, contere os ipsius; percussione manum tuam sanctifica.“ Quae tamen quominus re ipsa fiant, multa obstant; adeoque in monitis illis exsequendis opus est sane magnâ prudentiâ vel auctoritate.

Thes. 32: „Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quae actu possidemus, sed etiam, ad quae jus inchoatum habemus, et quae nos possessuros speramus.“

Thes. 33: „Licitum est tam haeredi quam legatario contra injuste impediens, ne vel haereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel praebendam, contra earum possessionem injuste impediens.“

Ab Alex. VII. thes. 18: „Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.“

Ratio, cur ista omnia damnentur, est, quia aut non habes vero sensu actualem aggressorem, aut non agitur de bono tanti momenti quod cruenta defendi liceat, aut quia cruenta defensio semel concessa majori malo gravissimisque periculis panderet viam.

Caput II.

De cruenta punitioe.

Supremam auctoritatem publicam habere potestatem vitae et mortis⁸³⁷ seu jus gladii, tum ratio probat, tum S. Scriptura confirmat: Rom. 13, 4. Supremae enim auctoritatis publicae est tum ratione protegendorum jurium securitatem publicam conservare et protegere, tum ratione laesi ordinis reparandi vindictivam justitiam exercere; utrumque, ut efficaciter fiat, requirit, ut poena mortis aliquando possit infligi. At ex privata potestate, aut ex propria auctoritate societatis imperfectae id nemini licet, ut nec patri, marito, hero.

I. Judices a suprema auctoritate constituti morte plectere nequeunt, nisi post institutum judicium et criminis evictionem juridicam: S. Alph. n. 376.

II. Supremus autem princeps et absolutus, quamquam legum formâ non absolute obstringitur, communiter tamen etiam ipse saltem summariam judicalem inquisitionem, in qua reus se defendere possit, instituere debet, antequam capitis reum condemnet. — In extraordinario autem casu, si necessitas urget, atque crimen *evidens* est, supremus princeps sine ulla judiciali forma subditum morte plectere potest: S. Alph. n. 377.

III. Milites et satellites ad capiendum et deducendum reum missi nunquam proprio Marte possunt fugam capessentem occidere: si eis potestas data est, fugientem, si nolit sistere, occidere possunt, quando ejus crimen morte dignum plane certum est. Verum si agitur de capiendo reo, cujus crimen probatum nondum est, sed qui ob suspicionem et vehementia indicia trahitur ad judicium, quo contra eum inquiratur, publica auctoritas facultatem occidendi eum, qui fugiat, regulariter dare nequit. Cf. Gury I. 394.

IV. Ante sententiae executionem reo tempus sese cum Deo reconciliandi — ideoque ad confessionem, et per se etiam ad S. Com-

munionem — dari debet. Quodsi reus admonitus nolit confiteri, utique procedi potest ad executionem, ipse enim sibi damnationem aeternam adscribere debet; alias enim quilibet justitiae cursum impenitentiam impedire posset contra exigentiam boni publici. S. Alph. n. 379.

V. Qui suprema potestate in subditos potitur, potest, quando causa criminis id postulat, reum sic proscribere, ut cuilibet liceat mortis sententiam exsequi: quare si amore justitiae id dein ab aliquo fit, non peccatur; si odio et ex privatis inimicitiis, affectu peccatur. — Quod, etsi ab hodierna consuetudine abhorret, tamen declarat supremum principis jus, e. g. contra grassatores viarum et latrones, contra periculosum usurpatorem aut seditionis caput etc.

838 At licet is, qui ita proscribitur, ipsa sententia moneatur, ut sibi suaeque cum Deo reconciliationi provideat: nihilominus, si quis eum occisurus ab ipso rogatur, ut tempus reconciliationis cum Deo concedat, neque vult, proscribitur, modo paratus sit alias se tradere et mortem subire, videtur jus defensionis habere. Secus autem prorsus negandum est, eum cruento se defendere posse: id enim tam parum ei licet, ac reo licet, licetorem interficere. Cf. S. Alph. n. 380. 1.

VI. Quod de poena mortis dictum est, etiam dici debet de poena mutilationis. Quare solae poenae leviores a patre, magistro etc. infligi possunt propter delicta subditorum.

Caput III.

De caede hominis innocentis.

839 I. Directa intentione innocentem occidere, semper gravissimum peccatum est: quare obsides, legatos nunquam occidi licet, ne titulo quidem repressalium; neque licebit vulneratos aliosve letali dolore oppressos, ne diutius patiantur, interimere, aut utcumque datâ operâ eorum mortem accelerare. Gury I. n. 401.

II. Indirecta occisio homicidii reatum continet, si actio propter ipsum homicidium facile oritur interdita exercetur. Ita autem interdita seu illicita est omnis actio periculosa, nisi cautione periculum removeri possit et removeatur, quando exercetur sine causa tam gravi et justa, quae praeponderet illi periculo. S. Alph. n. 398.

Quare homicidii reus est, qui, tegulas a tecto demittens sine praecautione, praetereuntem occidit etc.; medicus, qui gravi negligentia vel incitia causa est, cur aegrotus, cujus curam suseepit, moriatur: de cujus obligatione cf. n. 993 etc., quando de restitutione propter homicidium agitur.

Reus non est, qui venatum ivit, etsi contra legem, et quum omnem cautionem adhibuit, nihilominus casu hominem occidit. — Neque qui persecutorem fugiens in via contere cogitur puerum, nisi velit cum mora adversario facultatem se capiendi et necandi dare. Monent tamen, puerum non baptizatum aliter baptismo fructurum non licere ita contere, quoniam ejus aeterna salus etiam cum propriae vitae dispendio procuranda sit.

III. Indirecta innocentium occisio tum maxime licita est, si intervenit causa boni publici. Quare quae ad bonum publicum necessaria sunt, agere licet, etsi plures innocentes interfectum iri praevideatur: ut tormenta bellica in bello justo contra urbem dirigere, etsi multi innocentes etiam vitae damnum patiantur.

Sic etiam innocentem, cujus vitam tyrannus postulat alioqui urbis excidium minaturus, cogere licebit, ut se tradat, saltem si subditus est, aut si nolit, eum tradere etiam cum certa injustae necis praevisione: quia ille debet bonum publicum saltem suae civitatis, aliquando etiam alienae, suo bono privato praeferre. Excipe, si agitur de homine bono publico necessario, prae cujus nece praestaret totius urbis excidium ferre. — Confer, quae notant Anton. a Spiritu Sancto tr. 8 disp. 1 n. 11—14 et S. Alph. n. 393 ex Lugo et aliis.

Postquam haec de occisione innocentis generatim breviter dicta 840 sunt, fusius tractanda est quaestio de abortu, vel potius de foetus tum praematuri tum immaturi artificiali ejectione et de ejus in utero occisione.

Nunquam licet directe abortum sensu theologico procurare, eo quod verum homicidium perpetretur, ut ex sententia hodie communiore, quae foetum quemlibet animatum animâ rationali esse docet, consequitur. — Imo etiam in aliorum sententia, qui post longius tempus a conceptione foetum rationali animâ animatum iri putant, — id quod cum S. Thoma etiam nunc complures tenent —, vix aliter dicendum est, quum homicidium, aut completum, aut, si quando minus completum, tamen anticipatum committi, nemo infitias ibit.

Verum quousque indirecta abortus procuratio liceat, aut quae sit directa, quae indirecta, non omnes conveniunt. In hac re exponenda praemittendum est, quid sit abortus. Neque ex ulla sententia multum juvat discernere inter foetum rationali animâ animatum et nondum ita animatum, tum quia tempus illius animationis accurate definiri nequeat, tum quia priore isto tempore abortus quidem sponte non raro oritur, at causa ejus inducendi habebitur longe rarius.

Praenotanda. 1. Abortus presse sumptus est *immaturi foetus* ex materno utero *ejectio*: quae aut datâ operâ patrat, aut ex morbida affectione matris causisve non semper notis sponte oritur.

Distinguitur a *praematura foetus editione*. Nimirum praemature foetus editur, si naturae tempus praeventitur quidem, sed ita, ut foetus, i. e. infans, extra uterum *vivere possit*: quod fieri potest saltem post septem menses vel triginta hebdomadas elapsas¹; quamquam infans

¹ Docti viri, qui de medica pastoralis scripserunt, ut Capellmann, von Olfers etc. referunt, terminum consuetum, post quem foetus extra uterum *vivere possit*, esse 28 hebdomadas. Nihilominus id intelligunt de fundata spe, non de tanta certitudine, quae periculum pro foetu moraliter *excludat*. Nam ut hoc fiat, expectari debet terminus plus quam 30 hebdomadarum: imo *sine causa* plus minusve gravi partus artificialis inducendus non est ante trigesimam quartam hebdomadam. Ita praeter laudatos scriptores etiam Vierordt *elementa physiologiae hominis* seu „*Grundriss der Physiologie des Menschen*“ n. 584, Horwitz *partus artificialis* („*künstliche*